

УДК 352/354(477)

А.В. РЕШЕТНІЧЕНКО

ПРОФСПІЛКИ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**Решетніченко Андрій Володимирович** – доктор філософських наук, професор кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Академії митної служби України (м. Дніпропетровськ)

Розширена предметна область, мета і завдання діяльності профспілок в управлінні процесами розбудови гуманістичного громадянського суспільства.

Ключові слова: профспілки, генеза суспільних рухів, лідери профспілкового руху, засоби управління процесами розвитку профспілкових рухів.

Расширенная предметная область, цель и задачи деятельности профсоюзов в управлении процессами строительства гуманистического гражданского общества.

Ключевые слова: профсоюзы, генезис общественных движений, лидеры профсоюзного движения, средства управления процессами развития профсоюзных движений.

A subject domain, aim and tasks of activity of trade unions, is extended in a management by the processes of building of humanistic civil society.

Keywords: trade unions, genesis of public motions, leaders of trade-union motion, management facilities by the processes of development of professional motions.

© А.В. Решетніченко, 2012

Розбудова громадянського суспільства висуває якісно вищі високі вимоги до результатів практичної діяльності громадських організацій, серед яких професійні спілки історично відігравали і надалі мають відігравати провідну роль. Фактичний же розрив між очікуваннями суспільства у підвищенні рівня та якості життя і вкрай незадовільною роллю як професійних спілок, так і інших громадських об'єднань продовжує невпинно зростати. Подібний стан речей загострює й без того непросте коло проблем пов'язаних із стрімким розшаруванням населення на багатих і бідних, на тих, хто заробляє чесною працею, і тих, хто порушує закони, на тих, хто очікує справедливості від правосуддя, і на тих, хто таких дій від органів влади вже не очікує. У цьому зв'язку до числа першочергових мають бути віднесені завдання по визначенню реального стану речей у процесах функціонування професійних спілок, у підходах до розуміння мети і завдань їх діяльності, а також системи засобів, спрямованих на кардинальне підвищення якості та ефективності діяльності профспілкових організацій в управлінні процесами розвитку суспільства.

З метою оцінки реального стану профспілкового руху у процесах розвитку суспільства та визначення шляхів його подальшого розвитку нами було проведено зондажне експертно-аналітичне опитування лідерів регіонального профспілкового руху, які представляли інтереси трудових колективів у провідних напрямках та сферах життєдіяльності суспільства. Перше, на що звернули увагу лідери профспілкового руху, так це старіння профспілок і невинувато низька активність молоді. Оскільки проведене нами дослідження не може претендувати на абсолютну репрезентативність отриманих результатів, то слід відзначити, що, за попередніми даними, реальну участь у діяльності профспілок бере не більше 3 – 5% молоді у віці до 30 років і не більше 7 -8% осіб у віці старше 60 років. Подібні факти дають підстави зробити висновок про те, що

десь 90% членів профспілок складають робітники у віці від 31 до 60 років. Виходячи з цього, про яку ж активну громадську позицію молоді у процесах розбудови громадянського суспільства взагалі можна вести мову? Отже, до першочергових завдань профспілок у процесах розбудови громадянського суспільства мають бути віднесені дії, спрямовані на якісне поліпшення демографічної ситуації, яка повинна передбачати кардинальне підвищення ролі та місця молоді у процесах формування та практичної діяльності професійних спілок.

Не менш важливі завдання пов'язані із станом, проблемами та якістю освіти як лідерів профспілок, так і учасників профспілкового руху. За часів Радянського Союзу подібна проблема питань не викликала тому, що ідеологію діяльності профспілок визначала комуністична партія, яка керувалась постулатами марксизму-ленінізму. Сучасність ставить перед профспілками якісно нові завдання, які потребують спеціальної управлінської, правової, економічної та гуманітарної підготовки. Що ж стосується реального стану речей, то практично ніхто з сучасних українських лідерів професійного руху не має спеціальної управлінської освіти і лише 2 – 3% мають достатню базу економічну, правову та гуманітарну освіту. Головна проблема тут полягає, на наш погляд, у штучно створеному розриві в підходах до підготовки державних службовців і фактичному знеціненні вимог до спеціальної фахової підготовки як самих лідерів профспілок, так і організаторів профспілкового руху середнього та лінійного рівня.

Так, якщо державні службовці мають можливість отримати звання магістра з державного управління, управління проектами чи публічного адміністрування, то для представників профспілок подібних квот у Національній Академії державного управління при Президенті України взагалі не передбачено, а провідні університети країни також не готують лідерів профспілкового руху. Що

ж стосується необхідності здобуття лідерами та керівниками профспілкових рухів спеціальних знань у сфері державного управління, публічного адміністрування, управління соціальним розвитком, соціального конструювання, управління проектами, риторики, правознавства, економіки та міжнародних відносин, то тут фактично 100% експертів підкреслюють не тільки доцільність, але й кричущу необхідність практичного здійснення таких кроків у налагодженні профспілкової системи вищої освіти.

Безпосередня залежність якості життя людей від рівня розвитку суспільства ставить перед профспілками надзвичайно важливі і складні завдання пов'язані з формуванням правової, економічної, професійної, побутової культури, самосвідомості, відповідальності як невід'ємних умов високої громадянської активності. Що ж стосується результатів проведеного нами опитування експертів, то, на їх думку, активна громадянська позиція, громадянська самосвідомість та соціальна активність серед членів очолюваних ними трудових колективів є або низькою (порядку 30 – 40%), або дуже низькою (40 – 60%) і лише від 1 до 10% працівників здатні демонструвати дуже високі, високі та середні рівні громадянської активності. Подібний стан речей висуває ряд першочергових фундаментальних завдань стратегічного розвитку не тільки і не стільки самих по собі трудових колективів, скільки держави в цілому.

Справа в тім, що порушені експертами проблеми потребують ретельного міждисциплінарного дослідження як на рівні конкретних трудових колективів, галузей, селищ, міст, регіонів та держави в цілому, так і у сфері становлення міжнародних відносин у процесах євроінтеграції та глобалізації суспільства. У цьому зв'язку дуже важливою видається оцінка реальної ролі та місця профспілок як у функціонуванні органів державної влади, так і у вирішенні актуальних завдань розвитку українського суспільства. На превеликий жаль, число експертів, які позитивно оцінюють подібний стан речей, не перевищує 3 – 5%, а інші 95% дають або негативну, або ж вкрай негативну оцінку ролі професійних спілок у вирішенні нагальних проблем розвитку суспільства та практичній участі у діяльності органів місцевої, регіональної та державної влади. Подібний стан речей ставить під великий сумнів як ефективність, так і перспективність самої ідеї соціального партнерства влади та громадських спілок, тим більше, що провідна роль у вирішенні цих питань має належати, на нашу думку, саме професійним спілкам.

Недооцінка центральними, регіональними та місцевими органами влади невичерпного потенціалу партнерських відносин між державою і громадськими рухами на чолі з профспілками призводить до штучного стримування як бажань, так і реальних можливостей підвищення якості та ефективності діяльності громад і трудових колективів за рахунок впровадження нових форм і методів роботи. Вагомим підтвердженням практичної реалізації інноваційних та творчих складових у діяльності очолюваних ними громад виявили від 60 до 80% лідерів профспілкових об'єднань.

Усвідомлюючи величезні валеологічні, про-

фесійні, організаційні, правові, фінансово-економічні, інтелектуальні, виховні, соціокультурні та духовні потенційні можливості профспілок, абсолютна більшість (від 70 – до 90%) лідерів профспілкового руху висловлюють сподівання та віру у реальне підвищення ролі та ефективності діяльності профспілок у процесах функціонування органів місцевої, регіональної та державної влади як у найближчому, так і в більш віддаленому майбутньому. Подібні оптимістичні сподівання мають під собою не тільки гіпотетичні припущення, але й спираються на об'єктивні закономірності історичного розвитку суспільних рухів. У цьому зв'язку акцентуємо увагу на базових гносеологічних залежностях характеру діяльності владних структур від типу організації суспільних утворень.

Основу архаїчного суспільства складали, як відомо, спочатку первісні племена, роди, родові утворення які згодом набули ознак діяльності громад як форми реалізації протосоціальної форми публічної влади. Конкретні форми реалізації владних повноважень реалізувались у протосоціумі на основі охлократичних механізмів регуляції відносин між харизматичними лідерами і первинними соціальними спільнотами. Отже, починаючи з протосоціуму, активну роль у регуляції процесів розвитку суспільства відіграють харизматичні лідери як носії первинних форм реалізації публічної влади.

Побудований на основі рабовласництва античний тип суспільства суттєво збагачує форми організації соціальних спільнот завдяки формуванню сімей, кланів, каст, банд, загонів, гуртів, класів, асоціацій, шкіл, академій, полісів (міст), локальних поселень та державних утворень. Властивий даному типу суспільства монархічний устрій держав базувався на авторитарних формах влади, які також підтверджують провідну роль лідерів громадських утворень у процесах формування і практичної реалізації владних повноважень.

Властивий середньовіччю теократичний світогляд сприяв суттєвій диференціації соціальних спільнот, які набували форм сільських громад, міських комун, союзів міст, курій васалів, різноманітних форм кооперацій, спілок, соборів, сект, товариств, орденів рицарів, монахів, цехів ремісників, конклавів, федерацій, автономій, мануфактур, підприємств та гільдій купців. Діяльність усіх соціальних утворень середньовіччя обумовлювали схоластизовані догмати, які виконували роль ідеологічних критеріїв формування органів влади. Побудована на ідеологічних критеріях діяльність носіїв публічної влади сприяла формуванню абсолютної монархії, яка, у свою чергу, всіляко сприяла закріпленню провідної ролі у суспільстві носіїв теократичної ідеології.

В епоху Відродження та Нових часів формується бюрократичний тип суспільства, який сприяє раціоналізації діяльності сформованих за часів середньовіччя громадських організацій, рухів та суспільних утворень. Завдяки розвитку науки раціоналізуються різноманітні форми як пізнавальної діяльності, так і механізми практичної реалізації отриманих результатів. Нові часи сприяють проведенню буржуазної державної політики побудованої на основі механізмів конституційної монархії. Що ж стосується особливостей цих часів, то основни-

ми носіями публічної влади тут також виступають кращі представники раціоналізації та бюрократизації процесів суспільного розвитку.

Сформований на протязі останніх двох століть демократичний тип суспільства базується на відстоюванні провідної ролі плюралістичних світоглядних орієнтацій, як базових форм регламентації діяльності усіх суспільних утворень. Подібна платформа сприяла суттєвому підвищенню ролі різноманітних партій, союзів, форумів, пленумів, конференцій, комітетів, асамблей, симпозіумів, фондів, трастів, фронтів, автономій, з'їздів, зібрань, товариств, співдружностей, ліг, клубів та інших спілок, діяльність яких, з одного боку, суттєво динамізувала механізми функціонування суспільства, а з іншого – кардинально загострила коло базових протиріч, які загрожують подальшому існуванню самого суспільства.

Провідною ознакою носіїв сучасних форм влади виступають ознаки різних форм криміналізації, корумпованості, непрофесіоналізму, маріонетковості та інших ознак асоціальності. Хоч як це прикро, але діючим сьогодні профспілкам також властиві як деякі з перерахованих ознак, так і критерії пасивності, розпорошеності, некерованості та бездіяльності.

Подібний стан речей робить надзвичайно актуальною необхідність визначення як з причинами подібних явищ, так і з обранням надійних шляхів і засобів їх подолання. Що стосується причин, то вони, на наш погляд, дуже прозорі і полягають у тому, що всі попередні форми організації влади розглядали самі соціальні спільноти (власне, людей, народ) як умови та засоби власного збагачення й беззаперечного домінування. На практиці це призвело майже до повного нівелювання у розвитку суспільства різноманітних форм інтелігенції як справжньої інтелектуальної та духовної еліти суспільства та підміни її псевдо- та квазіелітами місцевої, регіональної та державної влади.

Відносно шляхів і засобів прогресивного розвитку слід сказати наступне.

По-перше, майбутнє потребує негайної зміни демократичної парадигми розвитку суспільства на гуманістичну, яка покликана подолати спровокований плюралізм методологічний хаос, аморалізм та бездуховність і забезпечити суспільству цілісну систему законів, принципів, механізмів та критеріїв повноцінної реалізації професійного, інтелектуального та духовного потенціалу кожного з суб'єктів соціального буття. При цьому має бути очевидним, що мова не повинна і не може йти про диктатуру, монополізм чи монархію однієї людини, партії чи держави. Не менш очевидною має стати й інша прописна істина про провідну роль у процесах формування, практичної реалізації та контролю влади, сформованої на базі діяльності професійно організованих соціальних спільнот. Без дотримання саме цих вимог ніяка влада в принципі не зможе бути професійною.

Друга головна вимога полягає у необхідності докорінного розширення як самого поняття «профспілок», так і предметної сфери їх діяльності. Історично обмежена лише функцією «захисту» прав робітників, сучасна модель профспілкового руху має розглядатись, як базовий механізм самоорганізації

та саморозвитку будь-яких соціальних спільнот, які повинні виступати провідним носієм прав народу на реалізацію владних повноважень. У більш широкому контексті профспілковий рух має стати дійовим та ефективним інститутом гармонізації відносин між владою й суспільством і одночасно цілісною системою гармонізації відносин між людиною, трудовими колективами, містами, регіонами, державами та суспільством.

Третя складова формування громадянського суспільства полягає у наданні процесам розвитку громадянського суспільства гуманістичного спрямування. Провідну роль у виконанні цієї, можна сказати, головної вимоги мають відігравати саме професійні спілки. Інакше кажучи, саме профспілки мають виступити владними, інституціональними, правовими та соціокультурними засновниками формування і розвитку не будь-якого із раніше відомих і багато в чому давно віджилих типів, а саме «гуманістичного громадянського суспільства», як якісно більш досконалого і перспективного типу побудови суспільства.

Четверта складова полягає у необхідності гуманізації діяльності всіх форм публічної влади. Мова йде, перш за все, про необхідність базування всіх форм та рівнів державної влади на чітко сформованій гуманістичній концепції виробництва, розподілу, споживання, права, освіти, управління та культури, провідна роль у розробці та практичній реалізації якої також має належати саме професійним об'єднанням громадян.

Що ж стосується самих процесів і механізмів гуманізації розвитку суспільства то вони мають забезпечуватись діяльністю позапартійних, владоспроможних, соціально відповідальних, творчих, ефективних, прогнозованих, незалежних, конституційно і соціально захищених професійних об'єднаннях громадян достойно представлених у лійних, середніх та вищих гілках влади найкращими лідерами профспілкового руху.

Коротко підсумовуючи сказане раніше, особливий наголос слід зробити на наступних пропозиціях:

1. Домінуюче зараз розуміння профспілок лише як «захисників» та «представників» прав трудящих необхідно збагатити уявленнями про профспілки як «систему засобів реалізації владних повноважень трудящих» та «механізми саморозвитку соціальних спільнот».

2. Профспілки як історично найбільш значимі форми публічної влади мають зайняти провідне місце у процесах формування та розбудови гуманістичного громадянського суспільства.

3. З метою забезпечення процесів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації лідерів профспілкового руху держави, регіонів та трудових колективів створити умови для підготовки спеціалістів, магістрів, кандидатів та докторів наук за спеціальностями: «публічне управління», «управління соціальними процесами», «соціальна політика», «маркетологія соціального управління».

4. Органам державної, регіональної та місцевої влади якісно підвищити роль та місце профспілок у розвитку руху соціального партнерства як головної умови розбудови гуманістичного громадянського суспільства.